

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ВИТОКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО ЗВ'ЯЗОК З РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

© 2020 ГАЙДЕНКО С. М., СВІЧКО С. О.

УДК 330.88

JEL Classification: M21; M29; O18; R58

Гайденко С. М., Свічко С. О.

Інституціональні витоки підприємництва та його зв'язок з регіональним розвитком

У статті розглянуто теоретичні аспекти і передумови формування підприємництва як активного фактора економічної динаміки в цілому і розвитку регіонів. Запропоновано нове трактування інституційного підходу у використанні його до сучасних умов трансформації систем і методів управління регіонального розвитку. Розроблено логіко-структурну модель факторів впливу на розвиток підприємництва та зроблено уточнення щодо оперування поняттям «об'єкт спостереження» в економічних дослідженнях. Надано авторську версію змісту понять «підприємницький клімат» та «підприємницьке середовище», а також визначено взаємозв'язки у відповідальному понятійному кластері. Підприємницьке середовище пропонується розглядати як інтегровану сукупність позитивних і негативних факторів, що суттєво впливають на результативність підприємницької діяльності. Визначено базові характеристики підприємницького середовища, серед яких першорядного значення набувають інвестиційний клімат, регуляторна політика та готовність суспільства до інноваційних змін. Тренд розвитку і результативність управління регіонами забезпечується не з центру, а інтегрованим місцевим механізмом, що формується шляхом узгодження цілей та інтересів самостійних соціально-органічних структур у рамках регіональної цілісності та регіональної політики. Суттєвим результатом дослідження є розроблений понятійний кластер, що формується навколо терміна «клімат». Встановлено зв'язки між характеристиками підприємницького клімату і регіонального середовища, що проходять по лінії людського фактора, ментальності та традицій. «Клімат», «середовище» також взаємопов'язані між собою через систему бар'єрів, напруги і конфліктів, що разом виступають як активи регіонального розвитку. За результатами дослідження зроблено висновок, що наукова теорія і наукове забезпечення (практичний інструментарій трансформації) є домінуючими складовими регіонального розвитку, які здатні надати потужний імпульс підприємницькому сектору регіонів.

Ключові слова: інституціональна теорія, розвиток, фактори впливу, регіон, підприємницький клімат, підприємницьке середовище.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-338-346>

Рис.: 4. Бібл.: 16.

Гайденко Сергій Миколайович – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: gayd1981@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0112-369X>

Свічко Сергій Олександрович – здобувач кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: panio2020@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6728-9345>

УДК 330.88

JEL Classification: M21; M29; O18; R58

Гайденко С. М., Свічко С. О. Институциональные истоки предпринимательства и его связь с региональным развитием

В статье рассмотрены теоретические аспекты и предпосылки формирования предпринимательства как активного фактора экономической динамики в целом и развития регионов. Предложена новая трактовка институционального подхода в использовании его в современных условиях трансформации систем и методов управления регионального развития. Разработана логико-структурная модель факторов влияния на развитие предпринимательства, и сделано уточнение относительно оперирования понятием «объект наблюдения» в экономических исследованиях. Предоставлена авторская версия содержания понятий «предпринимательский климат» и «предпринимательская среда», а также определены взаимосвязи в ответственном понятийном кластере. Предпринимательскую среду предлагается рассматривать как интегрированную совокупность положительных и отрицательных факторов, которые существенно

UDC 330.88

JEL Classification: M21; M29; O18; R58

Haidenko S. M., Svichko S. O. Institutional Origins of Entrepreneurship and its Relationship with Regional Development

The article discusses the theoretical aspects and prerequisites for the formation of entrepreneurship as an active factor affecting both the economic progress in general and development of regions. A new interpretation of the institutional approach in the context of using it under modern conditions of transformation of systems and methods of regional development management is proposed. A logical model of factors influencing the development of entrepreneurship is built, and a refinement concerning the use of the concept "object of observation" in economic research is made. The authors' version of the content of the concepts "entrepreneurial climate" and "entrepreneurial environment" is provided, and the relationships in the responsible conceptual cluster are determined. Business environment is proposed to be considered as an aggregate of positive and negative factors which significantly affect performance of a business. The article describes basic characteristics of business environment, among which the investment

вливают на результативность предпринимательской деятельности. Определены базовые характеристики предпринимательской среды, среди которых первостепенное значение приобретают инвестиционный климат, регуляторная политика и готовность общества к инновационным изменениям. Тренд развития и результативность управления регионами обеспечивается не из центра, а интегрированным местным механизмом, который формируется путем согласования целей и интересов самостоятельных социально-органических структур в рамках региональной целостности и региональной политики. Существенным результатом исследования является разработанный понятийный кластер, формирующий вокруг термина «климат». Установлены связи между характеристиками предпринимательского климата и региональной среды, проходящие по линии человеческого фактора, ментальности и традиций. «Климат», «среда» также взаимосвязаны между собой через систему барьеров, напряжения и конфликтов, вместе выступают как активы регионального развития. По результатам исследования сделан вывод, что научная теория и научное обеспечение (практический инструментарий трансформации) являются доминантными составляющими регионального развития, которые способны придать мощный импульс предпринимательскому сектору регионов.

Ключевые слова: институциональная теория, развитие, факторы влияния, регион, предпринимательский климат, предпринимательская среда.

Рис.: 4. Библ.: 16.

Гайденко Сергей Николаевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры предпринимательства и бизнес-администрирования, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)
E-mail: gayd1981@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0112-369X>

Свечко Сергей Александрович – соискатель кафедры предпринимательства и бизнес-администрирования, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: panio2020@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6728-9345>

Вступ. Підприємницький сектор у світовій економіці набув значного розвитку з різних причин. По-перше, він найбільш економічно активний та інноваційний. По-друге, підприємництво створює середній клас і цим забезпечує політико-соціальну лінію цивілізаційного розвитку. По-третє, підприємництво позитивно трансформує світогляд і ментальність суспільства, визначаючи в ньому сприятливий соціально-психологічний клімат та ліберально-демократичні норми економічних відносин.

На цей час Україна вибудовує свою власну модель державного і суспільного устрою, в якій впевнено і обґрунтовано віддає належне місце підприємницькій діяльності. Але за короткий історичний шлях українського державництва в невірноважених і нестабільних умовах глобального динамізму вона ще не досягла достатнього рівня досвіду, щоб створити надійні умови для ефективного розвитку підприємництва. А тому вітчизняне підприємництво має розраховувати більш на механізми саморозвитку, ніж на допомогу та вказівки з боку центральної влади. Такий висновок жодним чином не зменшує державну участь у розвитку

climate, regulatory policy and readiness of society for innovative changes are of paramount importance. The development trend and effectiveness of regional management is provided not by the central bodies but by an integrated local mechanism, which is formed by coordinating the goals and interests of independent social organic structures within the framework of regional integrity and regional policy. A significant result of the study is the developed conceptual cluster, which is formed around the term "climate". The relations between the characteristics of business climate and regional environment, which are attributed to the line of human factor, mentality and traditions, are established. "Climate", "environment" are also interconnected through a system of barriers, tensions, and conflicts, together they act as assets of regional development. Based on the result obtained, it is concluded that scientific theory and scientific support (practical tools for transformation) are the dominant components of regional development, which can give a powerful impetus to the regional business sector.

Keywords: institutional theory, development, influence factors, region, business climate, business environment.

Fig.: 4. Bibl.: 16.

Haïdenko Serhii M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Business Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: gayd1981@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0112-369X>

Svichko Serhii O. – Applicant of the Department of Entrepreneurship and Business Administration, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: panio2020@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6728-9345>

підприємництва, роль державної підтримки і регулювання, що і відбувається в нашій реальності повсякденно, в різних напрямках і формах: законодавство, бюджетні інвестиції, державно-приватне партнерство, стратегічне планування, розвиток підприємницької інфраструктури й інше. Ця державна ідеологія, підтримка і регуляторні заходи значно змінили внутрішній підприємницький клімат у країні, покращили умови організації малого і середнього бізнесу. Але цього в реаліях сьогодення зовсім недостатньо для суттєвого імпульсу в розвитку підприємницького сектора до світового конкурентного рівня. Для такого імпульсу необхідно, щоб державна політика, механізми місцевого самоврядування і безпосередньо підприємницький бізнес відпрацювали разом, інтегровано і злагоджено механізми взаємодії: інституційні, інвестиційні, регуляторні, стимулюючі, захисні та в цілому управлінські. Методологію та інструментарій розуміння проблемної ситуації і шляхів її розв'язання має дати наука, і, в першу чергу, економічні та організаційно-управлінські її складові. Таким чином, маємо завдання наукового забезпечення розвитку підприємництва.

Аналіз останніх досліджень. У науковому розгляді проблеми інноваційного розвитку підприємництва як об'єкт дослідження не обділено увагою зарубіжних і вітчизняних учених. Значний внесок у цю сферу наукових знань внесли такі дослідники, як Шумпетер І., Портер М., Санто Б., Геєць В., Аноша О., Гальчинський А., Чухно А.

Розгляду теорій економічного розвитку присвятили свої праці: Антонюк А., Абалкін Л., Вахович І., Ліба Н., Лібанова Е., Ляховець О., Кизим М., Мочерний С., Турчак В., Фещенко В.

Питання розвитку підприємництва відповідно до основ інституціональної теорії розглядали Норт Д., Варналії З., Марчук Ю., Небрат В., Лозинська Т., Ткачук О., Тарасова І.

Працями відомих учених визначено підходи та механізми до розбудови економічних систем сучасності, до їх трансформації для забезпечення прогресу в соціально-економічному розвитку країн та регіонів. Водночас ні теорія, ні практика не залишаються в консервативному стані, а тому науковці удосконалюють свій інструментарій з метою досягнення кращих результатів в освоєнні наукових знань і перебудові економічних основ суспільства. Наукове входження в майбутнє потребує переосмислення пройденого і поглибленого аналізу реальності нашого сьогодення.

Метою статті є розгляд і обґрунтування положень інституціональної теорії в їх застосуванні до формування сучасної практики формування підприємництва на регіональному рівні.

Результати. Для розвитку економіки України наукові погляди і теоретичні напрацювання класичних шкіл наукової думки надзвичайно важливі, особливо що стосується просторових концепцій концентрації економічних агломерацій: кластери, підприємницькі структури, індустріальні парки. Таку точку зору сформулював в своїй роботі Кизим М. О. [1], дослідивши різні школи територіальної організації. Особливо він визначив заслугу Ф. Перру.

Ф. Перру висунув тезу про те, що всередині макроєдиниці змінюється природа і зміст конкуренції. «Зі стихійної, агресивної, неорганізованої вона стає «колективною», перетворюється на «боротьбу – змагання», зміна природи конкуренції впливає на весь механізм розподілу ресурсів, тобто – на рух капіталів усередині галузі і між галузями...». Домінуюча макроєдиниця є своєрідним «полюсом зростання».

Визначну роль класичні школи приділяли інноваційному фактору. Так, П. Друкер сформував свої погляди на розвиток на основі «інноваційної економіки», дослідження Й. Шумпетера визначили техніко-економічну парадигму розвитку (пріоритет технологічним змінам), М. Портер поглибив розуміння витоків і механізмів розвитку за рахунок людської діяльності і соціальних взаємовідношень з включенням проривних і адаптивних структур суспільно-економічного розвитку.

Такими структурами виявились підприємницькі елементи, що забезпечили своє включення у великі економічні системи. Їх частка і роль в економічному зростанні постійно збільшується, що формує підприємницьке середовище і підприємницький рух.

Цей практичний процес ми розглядаємо як підпорядкований теорії заміщення елементів і перерозподілу рушійних сил розвитку (ТЗП). Таке розуміння походить з першоснов сучасної теорії інституціоналізму [2–5]. Інституціональна теорія не має конкретного автора розробника, а є системою поглядів різних науковців, які притримуються методології інтеграції знань, об'єднання дисциплін, узгодження підходів до економічних систем, явищ і процесів розвитку. А тому ця теорія, по суті, є теорією кластерного утворення різнопрофільних знань з центрами «економіка, організація і управління». На відміну від виробничо-комерційних кластерів, «інституційно-теоретичний» кластер виконує місію наукового забезпечення розвитку різних прикладних кластерів.

Інституціоналізм – це дещо «гібридна теорія», що розглядає економіку, її сутність і наукові підходи до пізнання явищ економічного розвитку з позицій участі в цих явищах людини з її інтересами і поведінкою (а не абстрактного економічного агента), суспільства і його структурних груп, товарного призначення виробництва, ринкових механізмів і державного регулювання.

Інституціоналізм як теорія дослідження і трансформації економічних систем і економічних процесів вносить і певні корективи в свою методологію, а саме визначає продуктивним використання неекономічних знань (філософії, соціології, права, логістики та інших дисциплін), віддає перевагу емпіричному аналізу, а не теоретичному конструюванню, розглядає еволюцію економічних систем через механізм реформ.

Інституціоналісти виступають з критикою індивідуалізму (людина понад усе) і більш орієнтовані на концепцію «суспільної людини», а тому підкреслюють, що економіка має розвиватись під вимоги «соціалізації» [6; 7]. Звідси ринкові регулятори – не вищі і не всесильні за рангом, ніж соціальні [8]. Отже, інституційна теорія розвитку економіки і суспільства відповідає вимогам часу і набуває парадигмального значення. Але, на нашу думку, такої чіткої теорії не існує. Скоріш, є нечітко сформована система теоретичних поглядів на симбіоз економіки і суспільства, на процес розвитку країн і регіонів, яка надає політикам, державним структурам, бізнесу і підприємцям достатньо обґрунтований і якісний інструментарій для вирішення практичних завдань розвитку. Не йдеться про «недосконалість» інституційної теорії як системи знань, адже досконалість теорії доводиться тільки практикою, а йдеться про її суттєвий вплив на існуючу економічну реальність [9; 10].

Це жодним чином не зменшує потреби в подальшому розвитку знань з економічної теорії, має розвиватись і інституціоналізм в нових ситуативних умовах світової економіки, але для України в її не рівноважному стані вже сучасні здобутки інституціоналізму важливо використовувати на практиці.

Серед них – підприємницький рух, інноваційна діяльність, соціологізація бізнесу і економіки в цілому, соціальний контроль за впливом економіки на екологію, громадський вплив на інститути влади.

Звернемо увагу на складну ситуацію підприємництва в Україні. «У вітчизняній практиці інститут підприємства зазнав критичної деформації, що призводить до

невиконання його суспільної місії. Йдеться про те, що підприємництво підміняється бізнесом як діяльністю, направленою винятково на особисте збагачення» [11]. Розвиток підприємництва, як важливої складової процесу загального економічного розвитку країни і її регіонів, формується під дією різних факторів, які можна поділити на стимулюючі та бар'єрні. Серед множини таких факторів слід вибрати найбільш впливові, що особливо важливо в логіко-структурному моделюванні. З досвіду оцінювання підприємництва як явища визначимо такі впливові фактори:

- інвестиційний потенціал, куди включаємо ресурси та підприємницьку активність;
- підприємницький клімат як деяка інтегрована величина з багатьох складових;
- глобальні тенденції і впливи;
- державна підтримка і регулювання;
- розвиток підприємницької інфраструктури з блоком інформаційного забезпечення;
- бар'єри і фактори супротиву розвитку підприємництва.

Модель факторів впливу на підприємництво та очікувані наслідки його розвитку наведено на рис. 1.

Як слідує з наведеної моделі, потенціал і власна активність регіону є вихідним і головним активом розвитку

підприємництва в регіоні. Другим за силою впливу є блок факторів підприємницького клімату. Цей блок має досить складну структуру, що буде розглянута нижче. Третій блок факторів – зовнішні впливи. Ці впливи стосуються глобалістики та державної політики. Остання має свою складову в інвестиційному кліматі. Четвертий блок характеризує інфраструктуру в регіонах.

Підприємницька інфраструктура об'єднує на вчально-методичні послуги, консалтингові й інформаційні, включає в себе бізнес-інкубатори, виставкові центри й ін. В цю групу факторів можна віднести і структури банківської та страхової сфери. Роль інфраструктури підвищується постійно, оскільки в її завдання включені декілька різних функцій – консультативна, комунікативна, експертна, проектна, захисна, інвестиційна [12]. В підприємстві інфраструктура забезпечує не менше 25 % впливу на розвиток.

Весь комплекс негативних факторів зведено в блок «бар'єри та супротив», що можна визначити корупційною складовою, постійною зміною законодавства, чиновницьким свавіллям та іншим.

В центрі моделі – схеми розміщено блок показників підприємницької діяльності, які характеризують окремо вплив кожного фактора (потенціал, клімат, інфраструктура, експорт, інноваційність, інтелектуальний капітал). Сис-

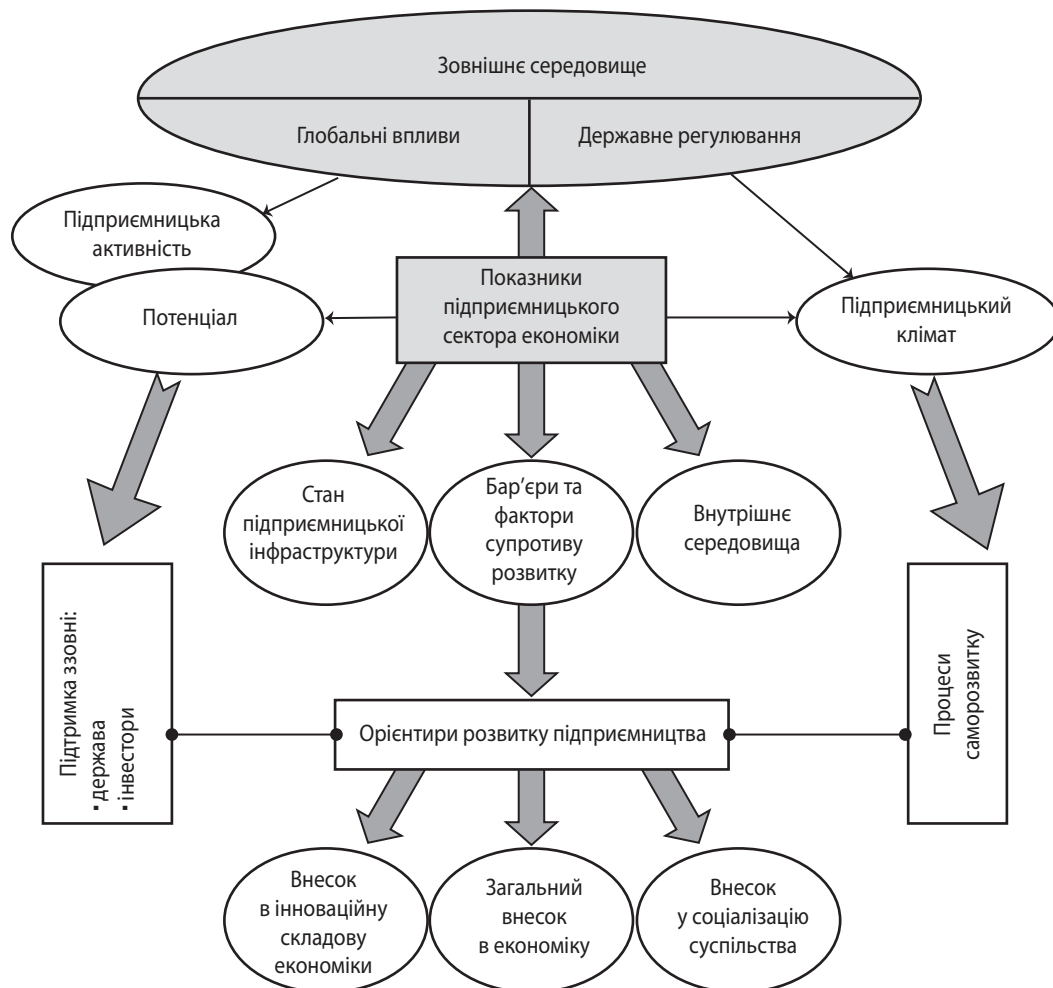

Рис. 1. Фактори впливу на підприємництво та очікувані наслідки його розвитку

тема показників використовується і для прогнозу наслідків розвитку підприємництва за принципом оцінки вкладу: загальний внесок в економіку регіону (ВРП), в інноваційну складову розвитку регіону, в соціалізацію суспільства, в екобезпеку.

В нашому дослідженні сконцентровано увагу на таких недостатньо вивчених складових впливу на розвиток

підприємництва, як учасники розвитку, інвестиційний клімат, вплив середовища, стимули та наслідки. Визначимо їх як «об'єкти аналізу і спостереження» (рис. 2).

На рис. 2 наведено логіку розв'язку «об'єктів спостереження» в регіональній системі підприємництва із заходами впливу на процеси розвитку. Процес розвитку розгортається як ланцюг «ресурси – завдання – резерви».

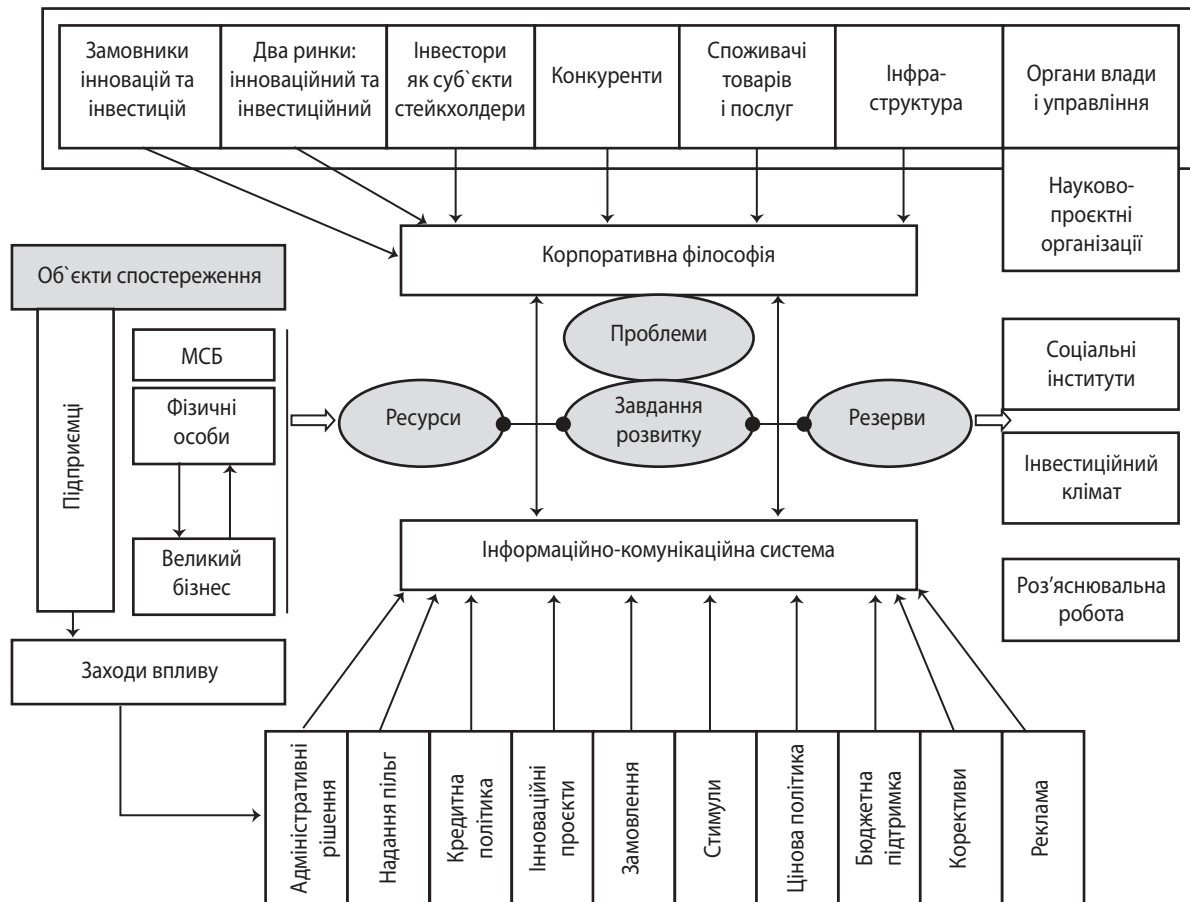

Рис. 2. Об'єкти спостереження і заходи впливу на них

Ідея включення резервів у цей ланцюг визначається принципом – система без резерву не має потенції розвитку в нерівноважних умовах середовища. Категорія «підприємці» має включити в себе не тільки фізичних осіб і МСБ, а і великий корпоративний бізнес.

Об'єкти спостереження в секторі «учасники» становлять досить розширений спектр: від замовників інвестицій та інновацій – до органів влади та наукових організацій. Заходи впливу: рішення, пільги, замовлення, стимули, цінова та кредитна політика, бюджетна підтримка та інші. «Аналіз і спостереження» розуміється як відслідкування зв'язків і залежностей між учасниками, учасників із заходами, балансування ресурсів і резервів по механізму внесення коректив.

Отже, на моделі практично представлена управлінська концепція (оцінка, спостереження, впливи, корективи) розвитку підприємництва.

Сьогоднішні регіони мають ослаблені «центри впливу» з обмеженими функціями регіональної влади, а тому

механізм розвитку підприємництва на їх території є механізмом взаємодій та інтеграції зусиль всіх учасників, а вектор, тренд та динаміка розвитку визначаються не волею з адміністративного центру, а узгодженням цілей та інтересів самостійних бізнес-гравців. У таких ситуаційних умовах на розвиток підприємництва максимально суттєвий вплив справляють інвестиційний клімат та інвестиційне забезпечення [12; 13].

Складність визначення і виміру цього впливу визначається вже на понятійному рівні. Поняття «клімат» має більш-менш зрозуміле визначення щодо природних явищ (температура, сонячна освітленість, вітер...), взагалі погодні та географічні умови. В гуманітарні науки «клімат» введено соціологами, правовиками, економістами. Економістами це поняття використовується «по аналогії» без поглиблення в його суттєві особливості, що визначено шляхом аналізу доступних наукових джерел інформації. Для уточнення сутнісних характеристик звернемось до практики використання цього поняття. В економічних дослідженнях

«клімат» окремо не вживається, а вживається в різних словосполученнях, наприклад, макро- та мікроклімат, тобто в розширеному значенні на масштаб системи (країна, регіон) або у звуженому – «клімат» в близькому просторовому оточенні – навколо підприємства, в окремому колективі (соціально-психологічний клімат). «Клімат» розглядають з позицій умов ведення бізнесу – «бізнес-клімат», умов інвестування – «інвестиційний клімат», умов норм і правил у взаємовідносинах (виробничих, комерційних) – «інституційний клімат».

Перенесення понять «клімат» з одного наукового об'єкта (природа) на інший (гуманітарна сфера) потребує

певних уточнень його змісту і характеристики, а також доповнень новими змістовними особливостями його використання. Приміром, в економіці, розглядаючи підприємництво, ми звільняємо поняття клімату від таких його стійких видових характеристик, як «клімат арктичний, континентальний, тропічний, гірський та інше», а залишаємо характеристики в значенні «нерівноважний, незадовільний, ризиковий, сприятливий, стимулюючий» тощо.

Уточнюючи поняття «клімат» щодо підприємництва, надамо його наглядні зв'язки у вигляді герменевтичного кластера (рис. 3).

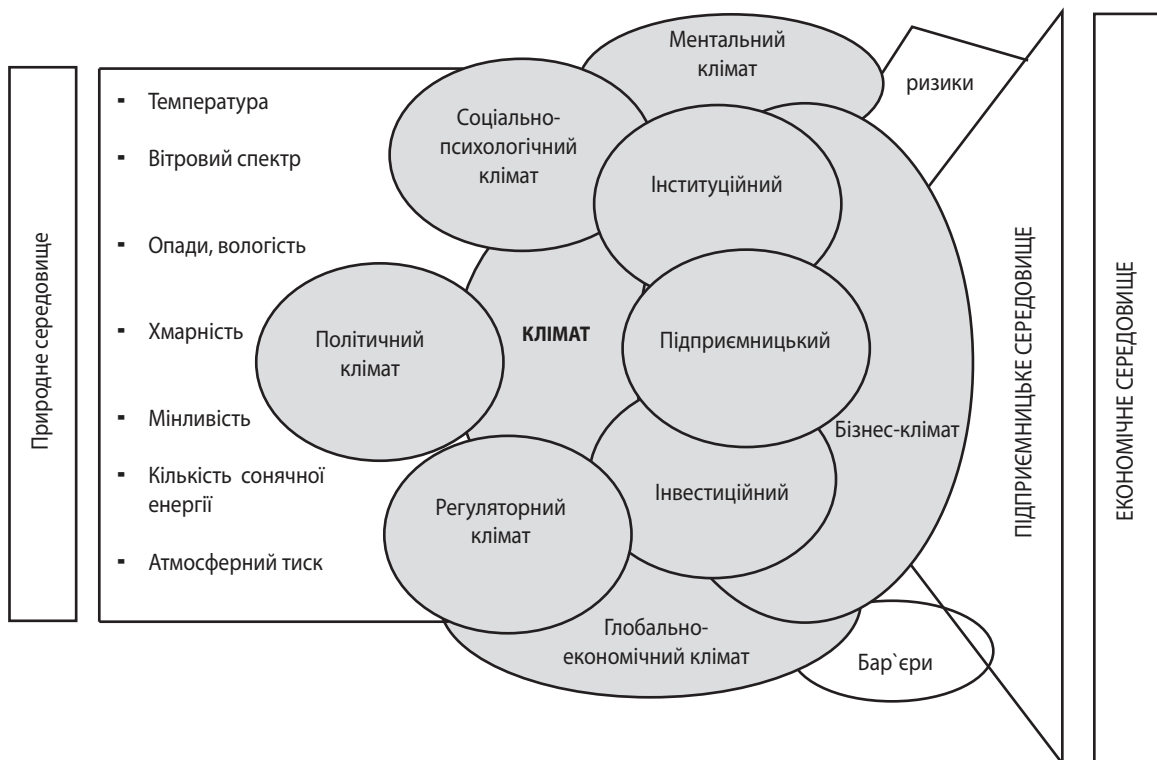

Рис. 3. Кластерне сімейство поняття «клімат»

На наведеному рис. 3 наочно видно, що підприємницький клімат формується за сукупністю впливів політичного, соціально-психологічного, інституційного та інших «кліматів». Особливий вплив на підприємницький клімат здійснюють глобальні тенденції в економіці і регуляторні заходи на державному і місцевому рівнях. І це не просто товарна конкуренція, а людський фактор в ієрархії економіки і влади. Справедливо зазначає особливість цього впливу В. Небрат у своєму висловлюванні: «Розвиток відбувається лише тоді, коли він не блокується потужними економічними гравцями, які відчувають, що їхні економічні привілеї будуть втрачені, й політиками, які бояться втратити свою владу» [11, с. 40].

Термін «клімат» постійно розширює свою вживаність (сімейний клімат, корупційний клімат, ліберальний клімат, екобезпечний клімат). А отже, цим поняттям можна визначити умови існування і розвитку людини, економічної системи, колективу, іншої системи в природі і соціумі.

Клімат має бути сумісний з вимогами тієї системи, яка в ньому існує. Він може бути комфортним, сприятливим, нейтральним, несприятливим, згубним. При всій його незалежності і пасивності він реально формує настрої колективу чи окремої особи, їх поведінку і зв'язки з середовищем. Отже, клімат виступає важливою характеристикою середовища як зовнішнього, так і внутрішнього.

Клімат у природному розумінні надзвичайно стійкий в тривалому часі і підпорядкований умовам стійкості чи турбулентності природних явищ та тиску антропогенного впливу. Клімат у суспільно-економічних системах більш динамічний і піддається змінам під тиском політичного впливу або управлінського регулювання. В соціумі він формується інституціональними умовами, організацією економіки, культурно-освітнім рівнем персоналу колективу чи громади. В природі клімат сам собою є першооснова, а в суспільстві і економіці він є похідним від першооснови «людина». В природі – це стихія взаємодій комплексу при-

Складовою частиною на моделі (рис. 2) визначено також підприємницьке середовище.

«Середовище» і «клімат» доцільно розглядати як певну цілісність регіону і його економічної системи. Ця цілісність не тільки суто територіальна, а і організаційна, оскільки регіон з усіма його господарськими та управлінськими структурами бере активну участь у реформаційних процесах, зокрема в процесі роздержавлення.

Підприємницьке середовище (а отже, і клімат) розуміємо як інтегровану сукупність факторів (позитивних і негативних), які визначають успіхи чи прораханки в підприємницькій діяльності. Розглядають макро- і мікросередовище. На мікрорівні середовище відбиває стан економіки в цілому, демографічну ситуацію, рівень правового регулювання, стан науково-технічного сектора економіки.

На мікрорівні середовище звужується до поставщиків, клієнтів, консультантів, аудиторів, регіональної інфраструктури, стану ринку. Мікрорівень – це і є поле для підприємництва, де через МСБ зміцнюється регіональна економіка. [14; 15].

Для окремого підприємця, який діє на свій розсуд і ризик та потребує додаткового інвестування, сам інвестор знаходиться в зовнішньому середовищі. А інтереси у підприємця і інвестора можуть бути різними, як і мотивації. Підприємець діє за мотивацією пошуку нових рішень, а інвестор – за мотивацією розміру прибутку з допустимим ризиком. Але обидва вони мають розуміти ситуацію та проблему [16].

Зовнішнє середовище з позицій розвитку підприємництва розглядаємо як систему складників, що характеризують його стан і можливість впливу (рис. 4).

Як слідує з рис. 4, підприємницьке середовище і «клімат» в одному регіоні мають дещо різне змістовне наповнення. Середовище впливає на підприємця ринковими механізмами, ресурсним і кадровим забезпеченням, можливостями і загрозами. Середовище, умовно кажучи, може бути частиною клімату.

В підприємницьке середовище включені «людський фактор, традиції, місцева ресурсна база», що не актуально в оцінках «підприємницького клімату». У клімат включені ризики і бар'єри як пасиви ситуації, а в «середовище» – конфлікти як активи розвитку.

У запропонованих моделях підприємницького «клімату» і «середовища» виявляємо певні відмінності і з інших позицій:

- поняття «підприємницьке середовище» відтінює його нейтральність, стійкість, тоді як «клімат» містить у собі потенцію «мінливості»;
- у клімат не включені «готовність населення до змін, оцінку внутрішнього ринку, конфліктність бізнесу». Більшу увагу займає «політичний клімат» і «глобальний економічний клімат».

Отже, на регіональному рівні між «середовищем» і «підприємницьким кліматом» є значні відмінності, що дозволяє більш обґрунтовано оперувати цими поняттями залежно від контексту викладення матеріалу досліджень.

Комбінуючи різні аспекти «клімату», можна вийти на умови середовища, в якому існує і розвивається окрема підприємницька структура (підприємець, мале підприємство, організація).

Висновки:

1. Економічний розвиток регіонів базується на двох взаємопов'язаних рушійних силах – це наукова теорія і наукове забезпечення та реальна практика економічної діяльності, які тільки разом підвищують спроможність регіону до розвитку.
2. Важливою складовою регіонального розвитку в світовій економіці зарекомендувало себе підприємництво як новий інститут організації економіки.
3. Економічна наука в положеннях інституціональної теорії включила в сферу своїх досліджень підприємництво як об'єкт пріоритетної уваги і в умовах сьогодення пропонує суттєві уточнення в харак-

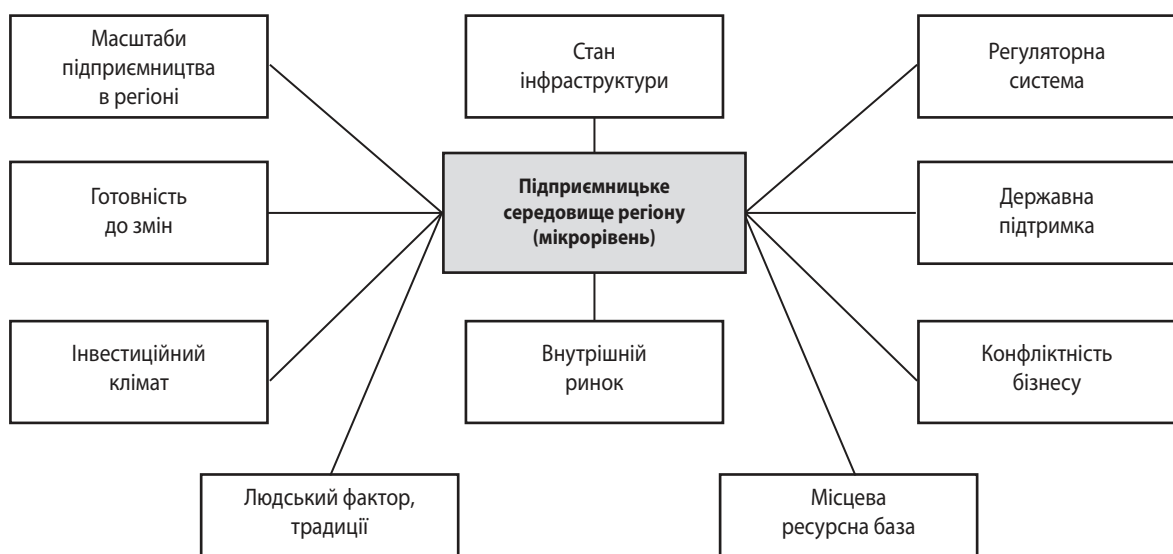

Рис. 4. Характеристики підприємницького середовища в регіоні

теристиках своїх базових категорій, а саме розвиток, підприємництво, підприємницький клімат і середовище.

4. Дослідження змісту і особливостей понять «підприємницький клімат» і «підприємницьке середовище» на регіональному рівні показує їх кластерну об'єднаність і певну цілісність з позицій пошуку шляхів розвитку підприємництва, а водночас і відмінність у наповненні цих понять змістом.
5. Запропоновані в дослідженні наглядні моделі визначення характеру і взаємозв'язку підприємництва з впливовими факторами «клімату» і «середовища» акцентують увагу науковців і підприємців на механізми і рушійні сили розвитку підприємництва з його впливом на розвиток регіону.
6. Сам об'єкт дослідження (підприємництво) вносить свої корективи в інституціональну теорію, зокрема своєю специфікою розміщення по території країни (розпорощеність), мінімальним зворотним впливом на державні регулятори та бар'єрним тиском великих корпорацій. Інституціональна концепція розвитку економіки регіонів потребує подальших досліджень для підтримки підприємництва в аспектах використання інтелектуального капіталу, механізмів регулювання бізнесу та розвитку інфраструктури підприємництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кизим М. О. Промислова політика та кластеризація економіки України : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2011. 304 с.
2. Друкер П. Бизнес и инновации. М. : Вильямс, 2007. 432 с.
3. Шумпетер И. Теория экономического развития (Исследования предпринимательской прибыли, капитала, процентов и циклов конъюнктуры). М. : Прогресс, 1982. 455 с.
4. Гордеев О. К. Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму. *Публічне управління*. 2012. Вип. 4. С. 36–43. URL: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/1/07.pdf>
5. Федулова Л. І. Інститути інноваційного розвитку регіонів. *Економічні інновації*. 2013. Вип. 43. С. 337–345.
6. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект : кол. моногр. / наук. ред. Е. М. Лібанова. Київ, 2015. 356 с.
7. Попадинець О. В. Соціалізація економіки як нова парадигма економічної теорії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. Вип. 49. С. 228–231.
8. Белик А. А. Культурная (социальная) антропология. М. : РГГУ, 2009. 622 с.
9. Пелех О. Б. Еволюція поглядів на чинники економічного розвитку: теорії розвитку «згори». *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 8–14.
10. Санто Б. Инновация и глобальный интеллектуализм. По материалам доклада, сделанного на международной конференции УАН «Общество, основанное на знаниях: Новые вызовы науке и ученым» (Киев, 24–26 ноября 2005 г.). *Инновация*. 2006. № 9 (96). С. 32–46. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsiya-i-globalnyy-intellektualizm/viewer>
11. Чухно А. А. Постиндустриальная экономика: теория, практика та її значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с.
12. Небрат В. В. Підприємництво та добробут: еволюція парадигмальних підходів. С. 37–42. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Faculty_of_Economics_and_Administration/Kaf+istorii+ta+a+teorii+gospodarstva/ZbD196rnik_tez_10_11_2016.pdf
13. Сухонос М. К., Белявцева В. В. Теоретико-методологічне забезпечення вирішення завдань регіонального розвитку. *Проблеми економіки*. 2019. № 2. С. 96–101.
14. Вахович І. М., Денисюк Г. Л. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 1. С. 138–144.
15. Нова регіональна політика для нової України : аналіт. доп. / за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : ІСЕС, 2017. 76 с.
16. Ткачук О., Турчак В. Управління розвитком підприємства в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 1. С. 56–64.

REFERENCES

- Belik, A. A. *Kulturnaya (sotsialnaya) antropologiya* [Cultural (Social) Anthropology]. Moscow: RGGU, 2009.
- Chukhno, A. A. *Postindustrialna ekonomika: teoriia, praktyka ta yii znachennia dlia Ukrainy* [Post-industrial Economy: Theory, Practice and Its Significance for Ukraine]. Kyiv: Lohos, 2003.
- Druker, P. *Biznes i innovatsii* [Business and Innovation]. Moscow: Vilyams, 2007.
- Fedulova, L. I. "Instytuty innovatsiinoho rozvytku rehioniv" [Institutes of Innovative Development of Regions]. *Ekonomichni innovatsii*, no. 43 (2013): 337-345.
- Hordieiev, O. K. "Kontseptualni pidkhody do sutnosti instytut-siinoho mekhanizmu" [Conceptual Approaches to the Essence of the Institutional Mechanism]. *Publichne upravlinnia*. 2012. <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/1/07.pdf>
- Kyzym, M. O. *Promyslova polityka ta klasteryzatsiia ekonomiky Ukrainy* [Industrial Policy and Clustering of Ukraine's Economy]. Kharkiv: VD «ІNЖЕК», 2011.
- Liudskyi rozvytok v Ukraini. Modernizatsiia sotsialnoi polityky: rehionalnyi aspekt* [Human Development in Ukraine. Modernization of Social Policy: Regional Aspect]. Kyiv, 2015.
- Nebrat, V. V. "Pidpriemnytstvo ta dobrobut: evoliutsiia paradyhmalnykh pidkhodiv" [Entrepreneurship and Well-being: the Evolution of Paradigmatic Approaches]. https://kneu.edu.ua/userfiles/Faculty_of_Economics_and_Administration/Kaf+istorii+ta+a+teorii+gospodarstva/ZbD196rnik_tez_10_11_2016.pdf
- Nova rehionalna polityka dlia novoi Ukrainy : analit. dop.* [A New Regional Policy for a New Ukraine: An Analytical Report]. Kyiv: ISED, 2017.
- Pelexh, O. B. "Evoliutsiia pohliadiv na chynnyky ekonomichnoho rozvytku: teorii rozvytku «zghory»" [The Evolution of Views on the Factors of Economic Development: Theories of Development «From Above»]. *Biznes Inform*, no. 5 (2018): 8-14.
- Popadynets, O. V. "Sotsializatsiia ekonomiky yak nova paradyhma ekonomichnoi teorii" [Socialization of the Economy as a New Paradigm of Economic Theory]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 49 (2015): 228-231.
- Santo, B. "Innovatsiya i globalnyy intellektualizm. Po materialam doklada, sdellanogo na mezhdunarodnoy konferentsii UAN «Obshchestvo, osnovannoye na znaniyakh: Novyye vyzovy nauke i uchenym»" [Innovation and Global Intellectualism. Based on the Report Made at the International Conference of the UAE «Knowledge-based Society: New Challenges to Science and Scientists»]. *Innovatsiya*. 2006. <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsiya-i-globalnyy-intellektualizm/viewer>

Shumpeter, I. *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya (Issledovaniya predprinimatelskoy pribyli, kapitala, protsentov i tsiklov konyunktury)* [Theory of Economic Development (Studies of Entrepreneurial Profit, Capital, Interest and Business Cycles)]. Moscow: Progress, 1982.

Sukhonos, M. K., and Beliaitseva, V. V. "Teoretyko-metodolohichne zabezpechennia vyrishennia zavidan rehionalnoho rozvytku" [Theoretical and Methodological Support for Solving Tasks of Regional Development]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (2019): 96-101.

Tkachuk, O., and Turchak, V. "Upravlinnia rozvytkom pidpriemnytstva v Ukraini" [Management of Entrepreneurship Development in Ukraine]. *Visnyk KNTEU*, no. 1 (2015): 56-64.

Vakhovych, I. M., and Denysiuk, H. L. "Kontseptualni zasady investytsiinoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku rehionu" [Conceptual Bases of Investment Support of Innovative Development of the Region]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1 (2011): 138-144.

Стаття надійшла до редакції 07.05.2020 р.